

Geluk en economie

Recent onderzoek naar de relatie tussen nationaal inkomen en geluk laat zien dat het helemaal niet vanzelfsprekend is dat een toename van de welvaart mensen gelukkiger maakt. Dit is een boeiend gegeven, bruikbaar bij onderwijs in de economie. Discussie over dit soort resultaten plaatst het vak economie in een breder kader. Hierbij passeert een hele reeks van begrippen de revue.

Door Geert Woltjer

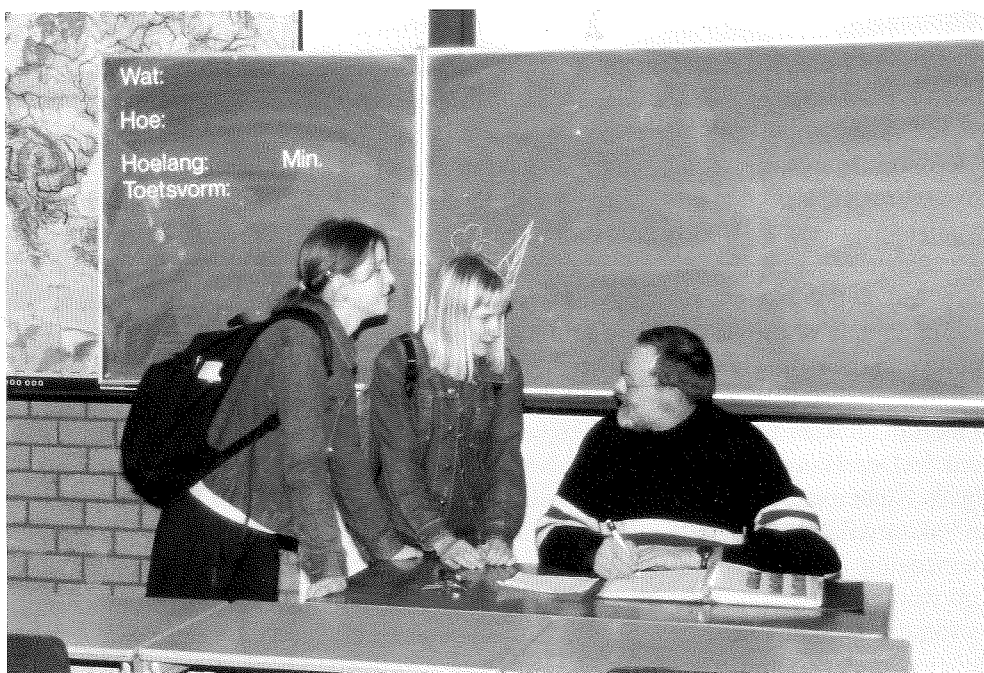
Onderzoek over de relatie tussen geluk en economie is in de mode. Twee boeken, vele artikelen en een congres over dit thema illustreren dat¹. Een belangrijk resultaat uit dit soort onderzoek is dat geluk en nationale inkomensgroei in rijkere landen niet of slechts in beperkte mate met elkaar samenhangen. Dit blijkt zowel uit tijdreeks analyses als uit vergelijkingen tussen landen. Daarbij speelt uiteraard een cruciale rol in hoeverre geluk goed gemeten wordt. Geluk wordt gemeten als het antwoord op vragen zoals "Hoe tevreden bent u over uw leven als geheel?". Onderzoek over dit soort gelukschalen laat zien dat zowel op individueel als nationaal niveau de verschillen in geluk goed verklaard kunnen worden. Testen op consistentie laten zien dat andere maatstaven voor welzijn, zoals het aantal zelfmoorden of hoe vaak men glimlacht, sterk samenhangen met het gemeten geluk. Dit maakt het

des te verrassender dat het nationaal inkomen nauwelijks invloed op het nationale geluk lijkt te hebben.

Voor het gebrek aan relatie tussen nationaal inkomen en geluk worden twee belangrijke verklaringen gegeven. Allereerst wordt veel van het verkregen extra inkomen besteed aan zogenaamde positionele goederen, dat wil zeggen goederen die positionele externe effecten genereren. Er wordt bijvoorbeeld een groter huis of een duurdere auto gekocht. Deze goederen verhogen de status. Maar zodra iedereen zo'n auto heeft, is het effect verdwenen. Ook worden er bijvoorbeeld zwaardere auto's gekocht, die de eigen veiligheid verhogen ten koste van de veiligheid van anderen. Dit dwingt anderen min of meer om ook zo'n zwaardere en duurdere auto te kopen. Al deze goederen geven dus positionele externe effecten, hetgeen ertoe leidt dat iedereen ze wil hebben, maar dat het nut ervan verdwijnt als iedereen ze ook krijgt.

Op individueel niveau leidt extra inkomen dus wel tot meer geluk, maar op collectief niveau niet.

Ten tweede kunnen gewenningseffecten een belangrijke rol spelen. Als iemand in een groter huis gaat wonen, geeft dat in eerste instantie een groter geluksgevoel, maar na enige tijd is men eraan gewend en voelt zich niet gelukkiger dan in het kleinere huis. Dit betekent dat op het moment van de

Een gelukkige leraar

beslissing iemand denkt dat extra inkomen meer geluk geeft, maar dat dit niet zo blijkt te zijn als de inkomensverhoging uiteindelijk heeft plaatsgevonden. Als je eenmaal een groter huis hebt, geeft dat aan het begin extra geluk, maar na enige tijd is het grotere huis gewoon geworden, en met enige pech groeit het nieuwe huis zo snel vol dat er na enige tijd niet veel meer ruimte over is dan in het kleinere huis. Het aspiratieniveau neemt met andere woorden toe met de hoogte van het inkomen zonder dat hiermee bij de beslissing rekening wordt gehouden. In economische termen betekent dit dat de nutsfuncties verschuiven, waardoor de conclusies gebaseerd op stabiele nutsfuncties niet meer geldig zijn.

Wat ook de oorzaak is van het gebrek aan relatie tussen economische groei en de groei in geluk, het heeft grote implicaties voor de economie. Als consumptie van private goederen grote positionele externe kosten geeft, betekent dit dat een heffing op consumptie de welvaart kan verhogen. Als dit effect zowel voor huidige als toekomstige consumptie geldt, kan op deze wijze dus een inkomstenbelasting worden verdedigd. Als op het moment van besluitvorming het nut van extra inkomstengeneratie wordt overschat, zullen mensen te veel werken. Het werken om een inkomen te krijgen, kan dus ook worden gezien als een bemoeigoed. Ook vanuit dit perspectief kan een belasting op inkomen worden verdedigd. Als beide effecten bij elkaar worden genomen, zou een marginale belastingvoet van 50 of 60% wel eens helemaal niet zo gek kunnen zijn². Dat zou betekenen dat de huidige inkomstenbelasting in plaats van welvaartsverliezen te genereren juist welvaartsverliezen voorkomt!

Dit geeft opeens een heel ander perspectief op de inkomstenbelasting. In standaard economische analyses wordt beargumenteerd dat belastingen op arbeid de efficiëntie verlagen. Als er echter sprake is van negatieve (positionele) externe effecten van extra inkomen of van overschatting van het nut van extra inkomen, dan kan de belasting op arbeid hiervoor corrigeren. Door de inkomstenbelasting wordt de afweging tussen vrije tijd en werken efficiënter vanuit een collectief oogpunt. Hierbij moet natuurlijk wel worden verondersteld dat de uitgaven die met de belastinginkomsten worden gedaan geen positionele externe kosten geven en ook verder nuttig worden besteed.

Op het bovenstaande is veel aan te merken, en daarop kan dan ook goed worden ingegaan. In hoeverre is het probleem van de inkomstenbelasting vooral de keuze tussen werken en vrije tijd? Als de belastingen hoog zijn, is misschien het grootste probleem dat men zelf gaat klussen in plaats van het werk uit

te besteden, of dat het werk zwart wordt gedaan. Behalve voor de hobbyist betekent zelf klussen vaak inefficiënt werk, veel frustratie en een aanslag op de "echte" vrije tijd. Zwart werk is niet alleen een aanslag op de belastingmiddelen, maar ook een aanslag op de moraal. Zowel zwart werk als "zelf klussen" kunnen de welvaart dus wel degelijk verlagen. Robert Frank (1999) heeft verdedigd dat niet alleen de keuze tussen arbeid en vrije tijd, maar ook die tussen investeren en consumptie wordt beïnvloed door het probleem van de positionele externe kosten van private consumptie. Als de extra consumptie collectief minder oplevert dan individueel bij de besluitvorming wordt ingeschat, zal men meer consumeren en minder sparen dan gewenst is vanuit een collectief oogpunt. Dit leidt tot minder groei en dus minder toekomstige welvaart. Frank gebruikt dit argument om te beargumenteren dat een progressieve consumptiebelasting beter is dan een progressieve inkomstenbelasting. Dit betekent dat besparingen worden vrijgesteld van de inkomstenbelasting. Dit laatste is overigens in Nederland al het geval bij besparingen voor pensioenen.

Inkomen wordt niet alleen gegenereerd door werken, maar leidt ook tot milieuvervuiling en verbruik van grondstoffen. Als dit verbruik nu tot een toename van geluk door een hoger inkomen zou leiden, is de aantasting van de natuur misschien tot op zekere hoogte te verdedigen. Maar als de toename van de consumptie de mensen ook nog niet gelukkiger maakt, dan is het pure verspilling. Verdediging van een soberder levensstijl komt daarmee in een ander daglicht te staan. En met hetzelfde argument als voor arbeid, kan worden verdedigd dat een belasting op het verbruik van natuurlijke grondstoffen en/of vervuiling ook vanuit het oogpunt van positionele externe effecten misschien belasting vergt. Ik hoop dat ik hiermee voldoende ideeën heb aangedragen om een discussie rond het thema "economie en geluk" tot een boeiende onderneming te maken.

Geert Woltjer is verbonden aan de Universiteit van Maastricht

Noten

- 1 R.A. Easterlin (ed.), *Happiness in Economics*, Elgar, 2002, R.H. Frank, *Luxury Fever: Why money fails to satisfy in an era of excess*, Free Press, New York, 1999, B.S. Frey, A. Stutzer (2002), *Happiness and economics*, Princeton University Press, en B.S. Frey, A. Stutzer, *What can economists learn from happiness research?* *Journal of Economic Literature*, 2002. <http://dipeco.economia.unimib.it/happiness>.
- 2 Zie bijvoorbeeld R. Layard, *Lionel Robbins Memorial Lectures 2002/3 at the London School of Economics*: <http://cep.lse.ac.uk/events/lectures/>.